

kullanmışlardır. Arapça'daki içkiyle alâkalı kelimelerin bir kısmı ticarî ilişkiler sonucu Farsça, Yunanca ve Süryânîce'den alınmıştır. İçkiler yapıldıkları malzemeye göre halîtan, sahbâ, sekr, kindîd, nebîz, bit'u, cia, sükürke, mizr, fadîh gibi isimler almaktadır. Medineliler'in kullandığı fadîh, genellikle hurmanın koruk (büsr) veya olgunlaşmaya başlamış ile (zehv) kurusu (temr) yahut hurma ile üzüm karıştırılarak yapıldır. Mizr daha çok Yemenliler'in arpa, mısır gibi tahıllardan elde ettikleri bir içki türüydü. Araplar çok değer verdikleri kaliteli şaraba rahîk demişlerdir. Aynı kelime Kur'an'da cennet ehlinin içeceklerinden biri olarak geçmektedir (el-Mutaffifîn 83/25-26). Dolaylı biçimde değerli içkilerin kaplarının mühürlenmesi gibi eski bir geleneğe de işaret eden âyetten cennet ehlinin mührü misk gibi güzel kokan rahîk içeceği belirtilir. Sonradan bir şey katılması, kalitenin korunması, zehirle suikastların önlenmesi vb. amaçlarla içinde değerli içki bulunan kapların ağızları kapatıldıktan sonra özel bir çamurla sıvanır ve mühürlenirdi. Lebîd b. Rebîa, *Mu'allaka*'sında kendisinin mührü açılmamış şarabı yüksek fiyatlara satın aldığını söyler (Hatîb et-Tebrîzî, s. 192). Sürekli göç halinde bulunan bedevîlerle uzun yol katetmek zorunda olan tüccarlar içki taşımada deriden tulumlar (zik) kullanırlardı. Araplar tehammür eden her şeyden, bu arada deve sütünden de içki imal etmişlerdir (Cevâd Ali, IV, 666).

Câhiliye devrinde Tâif gibi bağıcılığın yapıldığı merkezlerde üretilmekle birlikte Suriye, Irak ve Yemen'den içki getirilir, tüccarlar panayırarda ve yol boylarındaki konaklama yerlerinde içki satarlardı. Amr b. Külsûm'un *Mu'allaka*'sının ilk beytinde geçen "el-Enderîn" kelimesiyle, bir görüşe göre Şam yöresinde şarabıyla meşhur bir yerden söz edilmiştir. Araplar'ın gözünde Suriye şarap diyarı idi. Irak'ta da içkisiyle tanınmış yerler vardı. Câhiliye döneminde "hammâre, hânût" veya "dikke" denilen meyhaneler, iştret meclislerinin kurulduğu ve "kayne" adı verilen şarkıcı câriyelerin ud çalıp şarkı söylediği, raksettiği mekânlardı. Câhiliye şiirinin en gözde temalarından biri de içkidir, fakat hayatını meyhanelerde geçiren ve serkeşlik yapanlar Câhiliye döneminde de hoş görülmezdi. Babasından kalan mirası bu tür yerlerde tüketen Tarafe b. Abd'in *Mu'allaka*'sındaki ifadelerinden içkiye düşkünlüğü sebebiyle akrabalarının kendisini dışladığı anlaşılabilir.

tadır. Kabile şairlerinin sarhoşken söyledikleri şiirlerin başka kabileleri öfkelen-dirip savaşa sebep olmasından korkulurdu. İslâmiyet'ten önce içki içmeyen ve onu haram kabul eden hanîfler vardı. Bununla birlikte bi'setten sonra dahi içkinin haram kılınmasına kadar Arap, yahudi ve hristiyan tüccarlar Medine'de içki satmaya devam etmişlerdir (Crone, s. 105). Bundan sonra da alışkanlıklarını bırakamayıp gizlice içki kullanan (Ebû Dâvûd, "Edeb", 45) veya açıktan içip kendilerine had uygulanan kimseler olmuştur (İbn Şebbe, III, 731-733).

Emevîler döneminde refah seviyesinin yükselmesi ve farklı kültürlerin tesiriyle içki kullanımı yaygınlaştı. Yezîd b. Muâviye, Abdülmelik b. Mervân, Yezîd b. Abdülmelik ve Velîd b. Yezîd gibi Emevî hükümdarlarının içki kullanmaları da bunda etkili oldu. Ömer b. Abdülazîz içkiyle mücadele etmiş, ancak tehammür etmemiş nebîzin içilmesine izin vermiştir. Abbâsî hükümdarlarından Hâdî-İlêlhak, Emîn, Me'mûn, Mu'tasım-Billâh, Vâsîk-Billâh ve Mutevekkil-Alellah içkiye düşkündü. Fakat İbn Haldûn'un da işaret ettiği üzere Hârûnürreşîd gibi bazıları hakkında söylenenler doğru değildir (*el-Mukaddime*, s. 18). Mansûr ve Mühtedî-Billâh ise içkiyle mücadele etmişlerdir. Abbâsî dönemi İslâm devletlerinin hükümdarları arasında sarhoş olup akla gelmedik çılgınlıklar yapanlar bulunduğu gibi ilâç için bile içki kullanmayanlar vardı (Zeydân, V, 240-249).

İçkinin eski Türk kültüründe de önemli bir yeri olmuştur. Türkler şaraba süci, bor, çağır gibi adlar vermişlerdir. Bazı Türk topluluklarında geleneği halen devam eden, kısarak sütünden, "saba" denilen tulumlarda özel bir mayalama usulüyle yapılan kırmızı millî bir içki olarak telakki edilmektedir. Başkırdaş'ta kırmızı bazı hastalıkların tedavisinde de kullanılmaktadır. Türkler ayrıca ayrı uzun müddet tulumlarda bekleterek bir tür rakı (ayran aragâsi) üretmişlerdir. Daha çok Çinliler tarafından üretilen pirinç rakısını da biliyorlardı. Göktürkler ve Uygurlar'a ait kadeh tutan hükümdar veya insan tasvirleri, Arap geleneğinde olduğu gibi Türkler'in de içki kabına büyük bir önem verdiklerini göstermektedir. Ayak kelimesi hem "kadeh" hem "sûrahi" anlamına geliyordu. "Çağırılık ayak" (şarap bardağı), "altın ayak", "kengüş ayak" (kurultay kadehi) vb. ifadeler Dede Korkut hikâyeleri gibi eski metinlerde geçmektedir. Türk-

ler içki kadehi karşılığında ayrıca sağrak ve idîş kelimelerini de kullanırlardı.

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, "İmân", 40; Ebû Dâvûd, "Edeb", 45; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, V, 365; Ahmed b. Hanbel, *el-Eşribe* (nşr. Subhî es-Sâmerrâî), Beyrut 1405/1985, s. 25-82; İbn Şebbe, *Târîhu'l-Medîneti'l-münevvere*, III, 731-733; Taberî, *Târîh*, Beyrut 1407/1987, I, 74; İbn Abdürrabbih, *el-İkdu'l-fetîd* (nşr. Müfid M. Kumeyha - Abdülmecîd et-Terhînî), Beyrut 1404/1983, VIII, 47-89; Ebû Mansûr es-Seâlibî, *Fıkhü'l-luğa*, Beyrut 1885, s. 276; Hatîb et-Tebrîzî, *Şerhu'l-kaşâ'idü'l-âşr*, Beyrut 1407/1987, s. 98-103, 192; Ebû Bekir İbnü'l-Arabî, *Ahkâmü'l-Kur'ân* (nşr. Ali Muhammed el-Bicâvî), Kahire 1394/1974, I, 19; Kurtubî, *el-Câmi'*, I, 306; İbn Haldûn, *el-Mukaddime*, Kahire, ts. (Dârü's-şâb'), s. 18; Cevâd Ali, *el-Mufaşşal*, IV, 664-671; VII, 540-542; Danişmend, *Kronoloji*², II, 369; Mebrure Tosun - Kadriye Yalvaç, *Sumer, Babil, Assur Kanunları ve Ammi-Şaduqa Fermanı*, Ankara 1975, s. 26-27, 83, 195; Cordi Zeydân, *İslâm Medeniyeti Tarihi* (trc. Zeki Mugâmiş), İstanbul 1978, V, 240-249; Hitti, *İslâm Tarihi*, II, 518-519; M. İqbal Siddiqi, *Why Islam Forbids Intoxicant and Gambling*, Lahore 1981, s. 24-29; D. Robinson, *Concordance to the Good News Bible*, Suffolk 1983, s. 291-292; Bahaeddin Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş*, Ankara 1985, IV, 29, 55-61, 164-167, 198-200; P. Crone, *Meccan Trade and the Rise of Islam*, Oxford 1987, s. 105; S. N. Kramer, *Tarih Sümer'de Başlar* (trc. Muazzez İlmiye Çığ), Ankara 1990, s. 254; I. Shaw - P. Nicholson, *British Museum Dictionary of Ancient Egypt*, Kahire 1996, s. 22-23; Hasan Özdemir, "Şarabın İcadı ve Dört Vashî", *Türkoğlu Dergisi*, XI, Ankara 1993, s. 134-160.

NEBİ BOZKURT

İslâm Öncesi Dinlerde. Çoğu pagan kökenli antik dinlerde bir vecd aracı olarak dinî bir içeriğe sahip bulunan içki, Yahudilik ve Hristiyanlık gibi dinlerde ya haram kılınmış veya sınırlandırılmış, İslâm'da ise tümüyle yasaklanmıştır. Ayrıca içki ve onunla ilgili diğer unsurlar çeşitli dinlerde metaforik anlamda yaygınca kullanılmıştır. Antik Ortadoğu'da özellikle kolayca mayalanan ve alkol niteliği kazanan üzüm, hurma, incir, buğday ve arpa, Amerika'da kaktüs, Asya'da ise bazı uyuşturucuların imalinde de faydalanılan mantar türünden bitkiler içki yapımında kullanılmıştır. Tarımın keşfinden sonra seri olarak üretilebilme özelliği dolayısıyla en çok tercih edilen meyve üzüm, en çok üretilen içki de şarap olmuştur. Şarap yalnızca bir içki olarak değil aynı zamanda bir ritüel aracı olarak da kullanıldığı için dinler tarihinde ayrıcalıklı bir yere sahiptir.

Bilhassa şamanik karakterli dinlerde sarhoş edici özelliğinin getirdiği kendinden geçme hali dolayısıyla içki, şamanın öteki âlemle ilişki kurmasını sağlayan

kutsal bir araç olarak düşünülmüştür. Amerika yerlilerinin "büyük ruh"la ilişkiye girmek için kullandıkları bir nevi kak-tüsten (mescaline) elde edilen içkiyle Güney Pasifik yerlilerinin "kava" adını verdikleri içki de kutsal bir özelliğe sahiptir. Kökü, kırsal yaşama tarzına dayalı tabiatla birleşmeyi öngören panteist sır dinlerinde de içkiye kendinden geçmenin yollarından biri olarak değer verilmiştir.

Antik dünyada içkiyle ilgili gelenekler çok eski dönemlere uzanmaktadır. Zincirli, Karatepe, Kargamış gibi geç dönem Hitit örnekleriyle erken döneme ait çeşitli kabartmalarda ve çivi yazılı metinlerde çok sayıda içki sahnesi tasvir edilmektedir. Hem ritüelde hem içmek için kullanılan en gözde içkiler bira ve şaraptır. Trakya ve Anadolu'da etrafında bir sır dini oluşturulan ve kültü Yunanistan'a yayılan tanrı Diyonizos bitki ve bereket tanrısı olup şarabın da koruyucusu idi. Diyonizos'a adanan ritüellerde sâlikler vecde girmek için şarap içerler, ritüeller sarhoşken icra edilirdi. Yunanistan'daki Eleusis misterlerinin de "kukeön" adını verdikleri kutsal içkiyi içerek vecde girdikleri bilinmektedir.

Hindistan'da "soma" adını alan ve bir mantar türünden (amanita muscaria) elde edilen içki Vedalar'da kutsallaştırılmıştır. Hem ritüelde kullanılan hem din adamlarının içtiği soma, Rigveda'ya (8/79.2) göre körlerin gözünü açmakta, sakatları yürütmektedir. Dört Veda'dan biri olan Sâmaveda somaya adanmış ilâhileri kapsar. Hinduizm'de şarap veya başka türden alkollü içeceklerin kullanılmaması, yalnızca din adamlarıyla sınırlandırılmış olup aşağı kasttakilere için herhangi bir sınırlama yoktur. Fakat Hindû metinleri sarhoşluğa olumlu bakmaz. Budizm'de ise sarhoş edici içki içmemek beş temel emirden (pañcaşila) biridir. Jainizm ve Sih dininde de içki içmek yasaktır.

Hinduizm'de soma olarak bilinen içkinin aynısı Zerdüştilik'te "haoma" adıyla Avesta'da söz konusu edilir. Fakat Zerdüşti metinlerinde haomaya karşı takınılan tavrı geliştirmiştir. Yesna'da (32/4; 48/10) bizzat Zerdüş'te atfedilen bir ifadeyle haoma "sarhoş edici idrar" olarak nitelenir. Zerdüş'tün Hindû ritüellerinden kopma çabası göz önüne alınırsa bu ifadenin otantik olmaması için bir sebep yoktur. Öte yandan Ahameniler döneminden itibaren haomaya tekrar olumlu bakıldığı görülür. Yesna'ya dahil edilen geç bir metin olan Hôrn Yaşt'ta haoma sembolik anlamda yeniden önem kazan-

mış, hatta burada haoma kendisine ilâhi sunulan bir "yazata" (tabiat üstü iyi varlıklardan biri) haline getirilmiştir. Zerdüştilik'te haoma dışında içki içmenin tavsiyeye şayan bir davranış olduğu görülmektedir. Nitekim Zerdüşti hikmet literatürü eserlerinden olan Mênög i xrad'da, sarhoş edecek dereceye ulaşmamak şartıyla şarap içilmesi öğütlenmektedir. Mênög'a göre şarap içen erkek ailesine daha düşkün, daha zeki, sağlıklı ve güçlü olur. Şarap görme, iştme, konuşma duyularını da güçlendirir. Fakat sarhoşluk derecesinde içki içmek insanı şehvet düşkünü, hasta, güçsüz, hain yapacaktır. Zerdüştiliğin ılımlı ölçüde içkiyi serbest bırakması geleneği günümüze kadar sürmüştür.

Ahd-i Atik'teki homojen bir mahiyet arz etmeyen bazı atıflarla birlikte esas düzenlemelerin Talmud'da yapıldığı Yahudiliğin içki konusundaki tutumu, Hasidikler'deki kullanıma alışkanlığından nezirler (kendini Tanrı'ya adanmış münzevi yahudiler) gibi özel grupların karşı tavrına kadar uzanan geniş bir kuşağı içine alır. Fakat pek çok yahudi ritüelinde içkinin yer almasına bakılırsa pratikte içki içmenin sınırlandırıldığı fakat yasaklanmadığı görülmektedir.

Ahd-i Atik'te sıkça ortaya çıkan içki türü, İbrânice'deki diğer isimleri yanında "hmr" (hemer) veya "yyn" (yaîn) diye zikredilen şaraptır. Ayrıca arpa ile diğer bazı bitkilerden veya hurma vb. meyvelerden yapılan mayalanmış içkiler ve özellikle şarap için şekar adı da kullanılmaktadır. Fakat her halükârda Ahd-i Atik'in bütün kitaplarında sarhoşluk (şikkaron) olumsuz karşılanmaktadır. Bununla birlikte içki tamamıyla kötü görülüp yasaklanmamıştır; hatta onun âdeta Tanrı'nın bir ihsanı olarak telakki edildiği de görülür. Meselâ Hz. İshak oğlu için dua ederken, "Allah sana buğdayın ve yeni şarabın çokluğunu versin" demektedir (Tekvîn, 27/28). Tervat'ta Filistin buğday ve yeni şarap diyarı olarak takdim edilmekte (Tesniye, 33/28), Yahuda'nın elbiselerini şarapta yıkadığı (Tekvîn, 49/11), Tanrı'nın kavmine üzümün kanını şarap olarak verdiği belirtilmektedir. İyi insanın ambarları dolmakta, tekneleri yeni şarapla taşımaktadır (Süleyman'ın Meselleri, 3/10). Ayrıca şarabın başka şeylerle karıştırılarak da içildiği (Mezmurlar, 75/8; Neşîdeler Neşîdesi, 7/2; 8/2), sâkilerin büyük ve önemli şahsiyetlere onu ikram ettikleri, yemek ve ziyafetlerde içki bulundurulduğu (Tesniye, 14/26; Eyub, 1/18; Süleyman'ın Meselleri, 9/25) ifade edilmektedir.

Bir genelleme yapılması doğru olmaya bilirse de Ahd-i Atik'te, muahhar dönemlerde yazılan kitapların içkiye daha sıcak baktığını söylemek mümkündür. Nitekim Vaiz'de (10/19), Mezmurlar'da (104/15) ve Hâkimler'de (9/13) içki içmek zevk verici bir unsur olarak gösterilir. Buna karşılık daha erken döneme ait kitaplar, içki içmeyi de kapsayan yabancı geleneklere karşı şiddetli bir mücadelenin ürünü olduğu için bu kitaplar içki konusunda olumsuz bir tavır takınır. Bununla birlikte erken gelenekleri yansıtan Sayılar'daki (6/3) şarap içme yasağının yalnızca nezirlerle, Levililer'de ise (10/9) dinî görevini ifa eden din adamlarına uygulanmasının vurgulanışı, erken dönemlerde de içki içmenin tamamen olumsuz karşılanmadığına işaret eder. Bu döneme ait kitaplarda kâhinlere (Hezekiel, 44/21) ve nezirlere uygulanan yasaklamalar (Hâkimler, 13/4, 7, 14) dışında içkinin yasak olduğuna dair herhangi bir bilgi yoktur. Fakat bu kitapların hemen hepsi, düşkünlük ve sarhoşluk derecesinde içki içmeye karşı katı bir tavır takınmıştır (İşaya, 5/11; 28/7; Yeremya, 35/1-4; Habakuk, 2/5; Süleyman'ın Meselleri, 31/1-7; 20/1; 21/17; 23/19-21; 31/4, 5; Hoşea, 4/11; I. Samuel, 1/13-16).

Gerek Nûh'un (Tekvîn, 9/25) gerekse Lût'un (Tekvîn, 19/31-38) şarap içmelerine yönelik anlatım ise hem İsrail'in düşmanları olan Ken'ân, Moab ve Ammonlular'ın kökenini küçük düşürme, hem de sarhoşluğun olumsuz yönünü vurgulama gibi iki amacı bir araya getirmeye çalışan erken dönemin geleneklerini yansıtır. Ahd-i Atik'teki çeşitli referanslardan anlaşıldığı kadarıyla sarhoşluk putperest kültürün ayrılmaz bir parçası sayıldığı için aşırı derecede içki içmek hiçbir zaman hoş görülmemiştir.

İçkinin şer'î hükümleri Talmud'da ortaya konulmuştur. Talmud'da, sarhoş olma noktasına kadar götürmemek kaydıyla içki içmenin sakıncalı olmadığı belirtilse de hâkimlerin mahkeme kararlarını vermeden önce içmemeleri, sarhoş edici etki yapabileceği için karardan önce hurma yememeleri gerektiği vurgulanır (Erubin, 64a; Kethuboth, 10b), Sanhedrin hâkimlerinin içki içmemeleri gerektiği belirtilir (Sanhedrin, 5/1; 42a). Sarhoşken ibadete yaklaşılmaması istenir (Berakoth, 31b). Öte yandan kişi sarhoşken yaptığı hatalardan sorumludur (Erubin, 65a). Talmud'a göre sarhoşluğun ölçüsü, kişinin kendisini bir krala uygun şekilde takdim edecek kadar kendinde olup olmamasıdır (Berakoth, 31b).

Hem Ahd-i Atîk'te hem de Talmud'da ılımlı ölçüde içilen içkiye karşı takınılan hoşgörücü tavır ve Şabat'ta şarabın kutlanarak içilmesi (kidduş), Yahudilik'te içki kültürünün varlığını sürdürmesine katkıda bulunmuştur. Bugün Yahudilik'te Şabat kutlamalarında, Purim, Pesah ve Roş-ha-şana'ya sarhoş olmayacak miktarda şarap içmek gelenektir. Ayrıca Doğu Avrupa'da ortaya çıkan mistik Hasidikler arasında Tanrı'ya ulaştırıcı bir araç olarak şarabın önemli bir yeri vardır.

Hristiyanlık dünyasında bazı marjinal gruplar dışında içki içme âdeti oldukça yaygındır. Hristiyanlık'ta içki içilmemesi konusunda herhangi bir şer'î emir yoksa da kural olarak sarhoş olacak kadar içmemek gerektiği kabul edilir. Ahd-i Cedîd'deki bazı referanslardan, Hz. İsa'nın (Mat-ta, 11/18, 19; 26/27-29; Luka, 22/17; Yuhanna, 2/3-10) ve ilk hristiyanların (Korintoslular'a Birinci Mektup, 11/21) yahudi geleneklerinin izin verdiği ölçüde şarap içtikleri anlaşılmaktadır. Bu tasvirler, büyük oranda ilk hristiyanların Yahudilik'teki kidduş törenlerini resmetmektedir. Fakat Kana'daki düşün tasvirinde (Yuhanna, 2/3-10) Hz. İsa'nın gösterdiği şarap mucizesi otantik olmasa bile bu bilgi, erken dönemlerde hristiyanların şaraba karşı herhangi bir tavırlarının olmadığına işaret eder.

Öte yandan Hz. Yahya gibi nezîr olanların şarap içmemeleri gerektiği kuralı İncil yazarı tarafından övülüp genel olarak içkiye karşı olumsuz bir tavır takınılır (Luka, 1/15). Fakat Ahd-i Cedîd'de içki içmeye ve sarhoşluğa karşı açık tavır ancak Pavlus'un mektuplarında görülür. İçki içilmesine karşı olan Pavlus sarhoşlarla bir arada oturulmamasını salık verir (Korintoslular'a Birinci Mektup, 5/11); onların kurtuluşu olmayacaktır (Korintoslular'a Birinci Mektup, 6/10; Galatyalılar'a, 5/21); şarap insanı edepsizliğe götürür (Efesoslular'a, 5/18). Fakat Pavlus ritüel olarak şarap içilmesine karşı değildir (Korintoslular'a Birinci Mektup, 10/16). Benzeri eleştiriler Petrus'ta da dile getirilir (Petrus'un Birinci Mektubu, 4/3). Pavlus tedavi söz konusu olduğunda şarap içilmesine izin vermektedir (Timoteos'a Birinci Mektup, 5/23). Pavlus'un Timoteos'a Birinci Mektubu'nun bazı yerlerinde de sarhoşluk eleştirilir (Timoteos'a Birinci Mektup, 3/3, 8).

Hristiyanlığın sonraki yıllarında özellikle şarap içme geleneği, Yahudilik'ten miras alınan agape (kardeşlik yemeği) ve

Evharistiya adıyla dinî ritüel olarak varlığını sürdürdü (Korintoslular'a Birinci Mektup, 11/17-34). Bugün agape ortadan kalkmışsa da Evharistiya bir sakrament olarak varlığını sürdürmektedir (ayrıca bk. HİRİSTİYANLIK).

Kilise babaları sarhoş edecek kadar içki içmeye karşı olmuşlardır. İskenderiyeli Clement Paedagogus'ta ölçülü şekilde içki içmeye olumlu bakarsa da sarhoşluğu şiddetle eleştirir. Fakat şarabın ritüellerde kullanılmasının meşruiyeti konusunda bütün kilise babaları görüş birliği içindedir. Şarabın Evharistiya âyinine zorunlu olması dolayısıyla ihtiyacı karşılamak için özellikle manastırlarda büyük şarap imalâthaneleri kurulmuştur. Hristiyan grupları içerisinde Mormonlar ve Kuakerler gibi marjinal gruplar içki içilmesine tamamen karşıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

M. H. Shepherd, "Agape, the", *IDB*, I, 53, 54; J. F. Ross, "Drink", a.e., I, 871, 872; a.mlf., "Wine", a.e., IV, 849-852; M. Greenberg, "Drunkeness", a.e., I, 872; M. Eliade, *Shamanism*, London 1989, s. 399-401; H. Falk, "Soma I and II", *BSOAS*, LII (1989), s. 77, 78, 80; P. Gignoux, "Dietary Laws in Pre-Islamic and post-sasanian Iran: A Comparative Survey", *Jerusalem Studies in Arabic and Islam*, 1/17, Jerusalem 1994, s. 33-35; L. I. Rabinowitz - J. H. Tigay, "Drunkeness", *EJd.*, VI, 237-241; J. A. Fallon, "Drunkeness (in the Bible)", *New Catholic Encyclopedia*, Washington 1981, IV, 1070; J. Jolly, "Ethics and Morality (Hindu)", *ERE*, V, 497; B. Lincoln, "Beverages", *ER*, II, 119-123; A. Coudert, "Elixir", a.e., V, 96-98; G. Gnoli, "Haoma", a.e., VI, 195; R. S. de Ropp, "Psychedelic Drugs", a.e., XII, 48, 51; W. K. Mahony, "Soma", a.e., XIII, 414, 415.

KURŞAT DEMİRCİ

İslâm'da. İslâm öncesi Arap toplumunda biraz da içtimâî ve iktisadî şartların, zevk ve eğlenceye düşkünlüğün bir uzantısı olarak yaygın bir içki tüketim ve ticaretinin olduğu, içkinin diğer birkaç unsurla birlikte Arap şiir ve edebiyatının ana temalarından birini teşkil ettiği, içki üretimi, içki türleri ve içki meclisleriyle ilgili zengin bir kültür ve geleneğin bulunduğu bilinmektedir. Tâcir kelimesinin "şarap satan kimse" anlamına da gelmesi (*Lisânü'l-'Arab*, "tcr" md.) ve dilde değişik içki türlerini ifade eden birçok kelimenin mevcut olması bu yaygınlığın bir sonucudur. Yine Arapça'da içkiyi depolamada, serviste ve içmede kullanılan değişik ebatta ve vasıftaki kapkacak türlerini anlatan çeşitli kelimelere rastlanır. Daha ziyade hurma ve üzümde elde edi-

len içki türleri yaygın olup şarap da (hamr) özellikle yarımadanın kuzeyindeki hristiyanlardan sağlanarak bölgede yüksek kârla satılıyor ve bu ticaretten önemli bir gelir elde ediliyordu. İçki, sofraların ve misafirlere yapılan ikramın en başta gelen malzemesini teşkil ettiği gibi şehirlerde ve yollarda içki içmeye mahsus, genelde yahudilerin işlettiği yerler (hânût, ham-mâre) bolca mevcuttu (Cevâd Ali, IV, 667). Araplar arasında hurmadan, yaş ve kuru üzümde tahıl ve bala kadar pek çok gıda maddesinden üretilen içkiler bilinmekle birlikte Mekke'de yaş üzüm ve hurmadan elde edilen şarap, Medine'de ise kuru üzüm ve hurmadan elde edilen içki türleri (fadîh, halîtân) yaygındı (Buhârî, "Eşribe", 2).

İçkinin bu kadar yaygınlığına rağmen birçok Arap edip ve düşünürünün içkinin kişinin akıl ve malında, sosyal itibar ve konumunda yol açtığı zararları ifade eden sözlerine, şiir ve hitabe örneklerine rastlanır. Kaynaklarda Câhiliye devri Araplar'ı arasında, yol açtığı kötülüklerin farkında olarak ağzına hiç içki koymayan veya belli bir süre sonra içkiyi kendisine yasaklayan, başta Abdülmuttalib, Velîd b. Mugîre, Abdullah b. Cüd'ân, Safvân b. Ümeyye, Varaka b. Nevfel, Amr b. Abese, Kus b. Sâide gibi şahsiyetlerin bulunduğu söz edilir (Cevâd Ali, IV, 670-672; Mahmûd Şükrî el-Âlûsî, I, 323; III, 24-27). Velîd b. Mugîre'nin aile fertlerinin içki içmesini de yasakladığı, içki içen oğlu Hişâm'ı dayakla cezalandırdığı ve bu dönem toplumunda kadınlar arasında içki alışkanlığına rastlanmadığı da belirtilir (Cevâd Ali, IV, 672). Resûl-i Ekrem'in yanı sıra Hz. Ebû Bekir ve Osman gibi sahâbîlerin İslâm öncesi dönemde de içki içmediği bilinmektedir.

Neredeyse insanlık tarihi kadar uzun bir geçmişi bulunan ve hemen hemen bütün dönem ve toplumlarda görülen içki alışkanlığı, Kur'an'ın nâzil olduğu sırada Hicaz-Arap toplumunda da büyük ölçüde yaygın olduğundan İslâm içkiyi haram kılarken diğer birçok hükümdede olduğu gibi ikna edici ve tedricî bir metot takip etmiş, belli safhalardan sonra kesin yasaklama getirmiştir. Mekke'de nâzil olan bir âyette, Allah'ın insanoğluna çeşitli nimetler verdiği hatırlatılıp bunlardan ibret alınması istenirken, "Hurma ve üzüm gibi meyvelerden içki (seker) ve güzel rızık elde edersiniz. Şüphesiz bunda da akıllı kullanan kimseler için bir ibret vardır" denilir (en-Nahl 16/67). Müfessirlerin çoğu, âyette geçen "seker" kelime-